

NEKOLIKO PODATAKA O KUGI U SREMSKIM KARLOVCIMA
1738. GODINE

Petar MIKIĆ

O epidemijama kuge kroz istoriju dosta se zna; o njoj su sačuvana mnogobrojna svedočanstva — po pravilu izuzetno potresna i uzbudljiva i za današnjeg čitaoca. S obzirom na ljudske gubitke, mortalitet od kuge daleko je premašivao sve ostalo: epidemije od drugih bolesti, ratove, glad i slično.

Kuga o kojoj je reč 1738—1740. zahvatila je skoro čitav panonski prostor, ali kako je doneta iz Erdelja, poznata je pod imenom erdeljske kuge.

Kugu su iz Erdelja doneli vojnici u Temišvar i odavde se brzo proširila na čitav Banat, a zatim u Bačku i Srem (na jugozapadu), obuhvatajući brzo čitavu Ugarsku prodirući sve do Beča (na severozapad).

Što se tiče sremskog stanovništva u Ugarskoj, najviše podataka o ovoj epidemiji imamo iz Budima, i to preko dokumenata iz Patrijaršijsko-mitropolitskog arhiva SANU u Sremskim Karlovcima. Brojnost dokumenata o epidemiji kuge u Budimu i okolini uslovljena je činjenicom da se u to vreme budimski episkop Vasilije Dimitrijević zatekao van svoje eparhije i da je o ovim zbivanjima obaveštavan preko pisama koja su u velikom broju sačuvana.

Adresat: Vasilije Dimitrijević, episkop budimski od 1728. do 1748. godine.

Adresanti: Nikola Davidović, budimski birov (1736—1739); Nikola Milić, sveštenik iz Budima; Ignjatije Radovanović, iz Sent Andreje; Jovan Manuilović, sveštenik iz Ostrogon; hadži Jovan Damjanović (ugledni budimski građanin); Avram Pavlović, sveštenik iz Čobanca; Nestor Živanović, sveštenik iz Tabana; Jakov Popović, sveštenik budimski; Pajsije Jovanović, sveštenik sentandrejski i drugi.

Pregledajući pomenuta pisma mi smo zabeležili samo nekoliko najupečatljivijih podataka i fragmenata koji govore o kugi:

— Nikola Davidović, Budim, 17. XI 1738. g., u pismu budimskom episkopu daje prve pomene o kugi i kaže »koja bi se ne daj bože prilučila« (D. Popović, Srbi u Budimu, 360).

— Nikola Milić, sveštenik iz Budima, Budim, 16. XII 1738. i 19. XII 1738. g., govori o opasnoj rednji u Budimu i panici koja je izazvana među našim svetom, a za koju lekari kažu da je febra, a ne »čuma« (ASANUK, PMA — B 77/ 1738).

— Hadži Jovan Dimitrijević, Budim, 30. I 1739. Bečki lekari su izvršili vizitaciju u gradu... nose se litije, masovno pričešćivanje (Ibidem 63/1739).

— Nikola Emanuilović, Budim, 9. I 1739. Lekari vizitiraju varoš (Ibid. 138/1739).

— Nikola Milovanović, Budim, 30. IV i 8. V 1739. Kuga je ponovo buknula u varoši ... neki stanovnici su se pobunili ... ubili su lekara i cihknehte ... ovi neredi još više proširuju epidemiju ... varoš je zatvorena (Ibid.).

— Avram Pavlović, sveštenik iz Čobanca, maja 1739. Dosada je umrlo 8 lica, dok su ukućani odvedeni u šumu da leže u kontumacu (Ibid.).

— Vasilije, sveštenik budimski, Budim, 22. V 1739. Postavljen je novi lekar ... ko oboli odmah se iznosi, dok se neboleli ukućani smeštaju na »luft« (Ibid. 146/1739).

— Pajsije Jovanović, sveštenik iz Sent Andreje, 28. V i 5. VI 1739. Pisma se pre uručivanja prenose preko »ognja« ... mre se od gladi, jer je varoš zatvorena ... gospodari čuvaju stražu ... veliki strah, jer se oko mesta mre ... naređeno je da ko ima »kokoš, psa, mačku i goluba mora ih ubiti« (152/1739 i 153/1739).

— Pajsije Jovanović, sveštenik iz Sent Andreje, Sent Andreja, 11. VII 1739. Na Preobraženje otišao je pred Pomaz u kojem je kuga strašno harala i tu dočekao Jovu Bešlića, »ovaj je sav u bradi, sagne se k zemlji i rida za sinovima i bratom« (166/1739).

— Nestor Živanović, sveštenik tabanski, Taban, 11. XII 1739. Carska komisija je posetila varoš i utvrdila da je u Tabanu do 10. XII ukupno umrlo 631 lice (88/1739).

(Vredno je pomena da su se na mesto umrlih sveštenika od kuge javljali sveštenici dobrovoljci da dođu među okužene).

— Godina 1740. Iz dokumenata se vidi da je u toku ove godine kuga polako jenjavala i shodno tome život se polako normalizovao.

*
* *

Naša znanja o ovoj kugi na teritoriji Srema znatno su oskudnija, verovatno i zato što nismo raspolagali odgovarajućom arhivskom građom. Međutim, danas o svemu ovome možemo i nešto više reći zahvaljujući jednom arhivskom predmetu koji potiče iz Kriegs-Archiv-a i koji baca nova svetla o ovom zbivanju.

Pomenuti arhivski predmet sastoji se od šest posebnih dokumenata koji potiču od raznih lica i ustanova, a koji dosta detaljno govore o pojavi i širenju kuge u Sremskim Karlovcima u jesen 1738. g., kao i o merama za njeno uspešno suzbijanje.

Opredivši se za hronološki redosled mi ćemo prikazati pomenute dokumente, navodeći iz njih najinteresantnije odlomke i činjenice kao pouzdane svedoke o okolnostima, merama i opštoj situaciji koja je vladala u Karlovcima.

— Dok. br. 1. (29. septembar 1738)

Izveštaj štabskog hirurga Šteniga komandantu Petrovaradina pukovniku Pfefershofenu

Posle posete Karlovcima Štenig u svom izveštaju kaže: »... tako da sam iz daleka video ... i sasvim tačno pregledao i konstatovao: da

jedna bolest koja ne može drugom da se zameni ovde vlada, na svakom zaraženom spoljašnji i unutrašnji znaci bolesti koja se već dugo vremena krije i po pričanju bolesnih mnogi umrli, na svima mladima i starijima isti simptomi bolesti, na donjem delu tela i ispod ramena javlja se početak oboljenja, da ovi bolesnici sa bojažljivim srcem i visokom temperaturom se žale, koji je još s dobrom konstitucijom, jauče od strašnih bolova, oni su odvojeni, ali da je bolest jače uzela maha oni u roku nekoliko dana u samrtnim mukama završe. Prošle noći umrli su jedanaest na ovoj bolesti, osim toga još dvadeset u samrtnoj opasnosti, koji su transferisani u Deč. Zaražene sam snabdeo lekovima i ostalim sredstvima za »prevenciju« koliko je moguće sve preventivne mere su upotrebljene, ali pored zgrade se prolazi, isto i vojska (mada su zatvoreni bolesnici, opasnost je velika) ...«

— Dok. br. 2. (30. septembar 1738)

Izveštaj carskog i kraljevskog provizora u Petrovaradinu Jozefa Perca Slavonskoj zemaljskoj deputaciji

U svom izveštaju provizor Perc govori: »... Kada je kraljevski provizorat o svemu obavešten, smesta je tamo poslat mesni hirurg Franc Lešer radi uvida. Odmah je konstatovao, da su 16 porodica ovom bolešću zaražene i po nahođenju ovdašnjeg štab. hirurga ceo grad pregledan i Karlovci grad zatvoren. O tome je poslat raport: da zaraza besni, da je u karantinu 66 porodica, dalje je rešeno da se ceo grad zatvori, pošto sa konjima postavi 1.000 koraka dalje, ... štabni hirurg koji je pregledao gradski karantin ima tu ostati, da je novi karantinski hirurg Jozef Filinger stigao i primio dužnost; oni Karlovčani koji su morali o opasnosti znati, a isto prećutali, bežali u Rimske Šančeve koji je već bio pun izbeglicama, nekoji tamo umirali; tada je u karantin poslata nova kontrola, u karantin su poslani novi inficirani građani u jednu zgradu — pola sata dalje — u štampariji i jednoj dosta velikoj novoj šupi ... Najbolje bi bilo između Karlovaca i Petrovaradina u Majuru spremiti u stanovima gde ne stanuje niko 14 soba, u slučaju još i više stanova ...«

— Dok. br. 3. (30. septembar 1738)

Raport generalfeldmaršala markiza Gvadanjija u vezi sa izveštajem komandanta Petrovaradina pukovnika Pfefershofena

Nekoliko odlomaka iz Gvadanjijevog izveštaja: »U Karlovcima vlada kuga, tada je jedan ovdašnji felčer otišao da vidi u čemu je stvar i konstatuje da su Karlovci inficirani, ali ja sam još radi sigurnosti poslao ovdašnjeg vojnog hirurga, naredio da se tačno izvidi. Oboje su konstatovali da se kuga učvrstila, da je otprilike 60 kuća zaraženo ... tada smo iz predostrožnosti rešili da se postavi 10 stražara ... oni moraju sprečiti da ljudi ne donose svoje stvari do pristaništa i u obližnja mesta i time inficirali ostala mesta, ako ljudi donose svoje stvari biće popaljeno ... Ovoj nevolji niko nije kriv, jedino administrator Karlovaca koji je dozvolio prolaz kroz grad ...«

— Dok. br. 4. (2. oktobar 1738)

Izvod iz protokola sa odgovarajućim odlukama

Pojava kuge zahtevala je odgovarajuću akciju, tako da je predložena komisija, na čelu s maršalom Gvadanjijem kao predsednikom, koja je donela sledeće odluke (slika 1):

način i metod realizacije očito bile veoma nepopularne i teško su padale stanovništvu zaraženih područja.

— Jedina efikasna mera u borbi protiv opakog i nepoznatog neprijatelja bila je izolacija zaraženih područja, a kao njen konkretni oblik bio je karantin.

— Osnovni oslonac u karantinskoj zaštiti predstavljale su vojne snage u vidu straža i vojničkih kordona.

— Karakteristično je ponašanje stanovništva koje pokušava da prikrije bolest, što sa psihološkog stanovišta i ima određenog opravdanja, jer preduzete mere zahtevaju: a) razdvajanje porodica, b) napuštanje staništa i c) veliku materijalnu štetu, kao što je, neretko, i spaljivanje kuća i uništavanje dobara. S druge, pak, strane karantini su bili neuređeni, improvizovani i život u njima je bio veoma težak. Glad je tu manje-više bila gotovo stalno prisutna, a pomoć od strane vlasti mala i nedovoljna.

— Što se tiče Sremskih Karlovaca, građa kojom raspolažemo pruža nam veoma autentičnu sliku situacije i mera koje su preduzimane (karantin, higijenske mere, sprečavanje cirkulacije stanovništva, posebne mere za ukopavanje umrlih, i to van groblja, upućivanje medicinskog osoblja i lekova i dr.).

— Mada nemamo tačan uvid u broj obolelih i umrlih, iz dokumenata se vidi da je epidemija zahvatila 60 domova, a moguće je svakako i više.

— Bez sumnje je ovde interesantno i to što je s obzirom na status mesta (Karlovci su bili slobodni vojni komunitet s lokalnom samoupravom) došlo do saradnje vojnih i civilnih vlasti, što u ondašnjim prilikama nije bilo tako često.

— Naše poznavanje epidemije kuge u godinama 1738. do 1740. do sada je obuhvatalo srednju i severnu Ugarsku, dok sada, zahvaljujući pomenutim dokumentima, prvi put imamo i egzaktne dokaze da je kuga harala kako u Sremskim Karlovcima, tako i na širem sremskom području.

— Mada ne raspolažemo potpunim podacima o mortalitetu i natalitetu u vreme trajanja epidemije, ipak, s dovoljno sigurnosti možemo govoriti — konstatovati da je jedna od posledica bio i znatno sniženi natalitet stanovništva, kao i povišeni mortalitet.

SOME DATA ON PLAGUE EPIDEMIC WHICH RAGED THROUGH SREMSKI KARLOVCI IN THE YEAR 1738

Petar MIKIĆ

The plague in Sremski Karlovci was just a part of a very serious epidemic of Erdelj plague which was spread all over the Panonian area from 1738 to 1740. In the Kriegs' archive in Vienna there is an old paper with data on some important events during the plague epidemic in Sremski Karlovci. This old paper is consisted of six documents written by different people and in different institutions with very detailed data on breaking out and spreading of the plague, and measures to be undertaken by the military and civil health care.

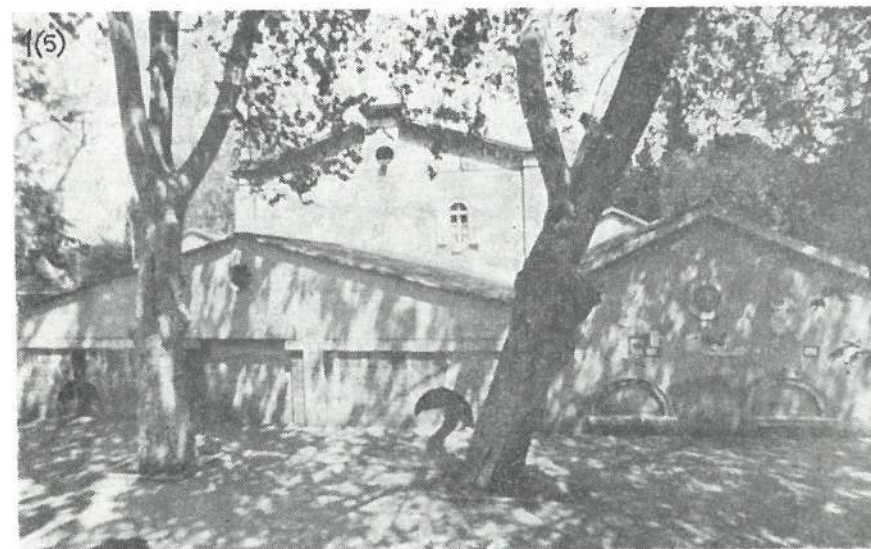
The given data showed the epidemic had spread over 60 households, and its result was a very high letality of population. The following preventive measures for the suppression of the epidemic had been undertaken by the health care authorities: quarantine, prevention of the population circulation, special measures for the burying of the dead people somewhere out of the cemetery; then, the number of the medical staff was enlarged in the infected places, and greater quantities of drugs were supplied, too.

VODOOPSKRBA NOVE CIVILNE BOLNICE U PULI (1895)

Ivan RUDELIC i Ante BARTOLIC

Uvod

Koncem prošlog stoljeća opskrba vodom stanovništva i ustanova u Puli bila je otežana, jer u ovom kraju nisu još tada postojali vodovodi koje danas poznamo, a potrošnja vode je rasla iz dana u dan zbog porasta stanovništva. Značajni veći izvor pitke vode bio je isključivo vodovod Karolina koji su uredile 1860. godine (slika 1) i držale za svoje potrebe

Slika 1. Vodovod Karolina restauriran 1860. godine.

vojne vlasti. Ovaj izvor inače datira još iz doba prehistorije i njegovom postojanju treba vjerojatno zahvaliti i osnivanje prahistorijske Pule. U novije vrijeme, prvi vodovod (kraški bunar) Tivoli uređen je za eksploataciju tek 1897. godine. Prvi radovi na uređivanju ovog vodovoda započeli su još 1895. Ostali vodovodi datiraju iz prvih godina ovog stoljeća, i to: Foibon 1907, Karpi 1908, Škatari i Jadreški 1909, a iza toga dolaze